

A tehetséggondozás és tudományos utánpótlás-nevelés múltja, jelene és jövője a hadtudományok területén, különös tekintettel a tudományos diákköri mozgalom szerepére

I.

DOI 10.17047/HADTUD.2015.25.E.296

Rezümé:

A katonai pálya, tiszti hivatás számos kihívás elé állítja az ezt az életutat választókat, legalább annyira, mint a tudományos közéletben való megfelelés kényszere az akadémiai pályán tevékenykedőket. A katonai felsőoktatásban a fenti két területen való helytállás és a körülmények folyamatos változása mind az oktatói, mind a hallgatói állomány részéről fokozott erőfeszítést igényel. A hallgatói létszám csökkenésével a lineáris képzésre való áttéréssel az elmúlt évtizedben jelentősen csökkent a tudományos utánpótlás bázisa, ami már középtávon is komoly problémát jelenthet a hadtudományok területén. A közlemény a tiszti alapképzésben résztvevő tehetségek időben történő felismerésének és tudatos felépítésének jelentőségére, a tudományos diákköri mozgalom fejlődésén és a katonák eddig elért eredményeinek bemutatásán keresztül pedig a tehetséggondozás ezen formájában rejlő lehetőségekre kíván rámutatni a tudományos utánpótlás-nevelés területén.

Kulcsszavak:

tehetség, tehetséggondozás, tudományos diákkör, OTDK, hadtudomány

Németh, András

The past, present and future of talent development and nurturing a new generation of scientists in the field of military sciences, focusing on the role of the National Student Research movement

I.

Abstract:

The military career poses a number of challenges to those who have chosen to become officers as much as the pressure to comply with the standards of the scientific community poses to those who pursue activities in the scientific arena. In military higher education meeting the requirements in both of these areas requires increased effort from both instructors and students. As a result of the decrease in the number of students and the switch to linear training over the past decade the supply of the next generation of scientists has dramatically declined, which may cause serious problems in the field of military sciences even in the medium term. The aim of this article is to highlight the importance of noticing talent among those who attend bachelor's training in military higher education and starting developing it early on. Through the description of the history of the National Student Research movement and the achievements of military personnel so far, it aims to show the potential in this type of talent development.

Keywords:

talent, talent development, National Student Research, Military Science

A tehetség (talentum) „... oly készsége, mivolta a testi v. szellemi szervezetnek, mely ezt valamely munka végzésére kiválóan alkalmassá teszi. Legmagasabb fokát a T.-nek lángésznek nevezik, ámbár ezek közt úgy látszik nemcsak foki különbség van.

(L. Lángelme.) *T. a lélektanban a képesség általánosabb jelentésével is bír; ez esetben jelenti a külön lelki jelenségekhez hozzáképzelt erőket, melyeknek ama jelenségek nyilatkozásai; ebben az értelemben e fogalomnak semmi tudományos értéke nincsen; ha az emlékezetet p. az emlékező T.-ből (erőből, képességből) magyarázom, ezzel nem mondtam semmit, sőt az igazi magyarázatnak útját is állottam, mert föltételeztem, hogy a lélek egyes erőkből, tehetségekből, képességekből össze van állítva.*” [1] A mai kor embere számára csak hosszas értelmezést, elemző munkát követően is csak részben válhat világossá a tehetség fogalma a Pallas Nagy Lexikonának fenti, XIX. század végéről származó szócikke alapján, még abban az esetben is, ha a tehetségek gondozásával hosszú évek, esetleg évtizedek óta foglalkozik.

A hadviselésben a tehetség időben történő felismerésének kiemelkedő jelentősége volt a harcászati, hadművelleti vagy hadászati siker kivívásának minden területén, gondoljunk akár a hadművészek, akár a katonai műszaki szakemberek, hadmérnökök múltbéli jeles teljesítményeire. A honfoglalás, a konfliktusoktól terhes magyar történelem során vívott számtalan sikeres és kevésbé sikeres csata, háború, szabadságharc során, vagy az ókor és a középkor hadszínterein, illetve a két világégésben szerzett tapasztalatok azt mutatják, hogy az emberi tényező szerepe elsődleges fontosságú a vezetési hierarchia minden szintjén és a haditechnikai fejlesztések teljes spektrumában.

Bár a XX. század vége egy új és békésebb, fegyveres konfliktusoktól kevésbé terhelt időszak reményét hozta a fejlett ipari országok állampolgárai számára, mára azonban világossá vált, hogy ez nem fenntartható áldozatok nélkül. Az ezredfordulót követő, stabilizálódni látszó világrendet megrengető terrortámadásokat követően mára sokkal agresszívabb, jól szervezett terrorista szervezettel, az ISIS¹-szel vív elkésredett harcot a világ, miközben az egyesülés útján járó Európának sem már csak gazdasági kihívásokkal kell szembenéznie.

Az aszimmetrikus hadviselési elvek mellett ismételten megjelentek a katonai erők hagyományos alkalmazásának kérdései. A politikai erőfeszítések fokozódása mellett tehát, napjainkban a katonai erők szerepe is egyre jobban felértékelődik, ami többek között a védelmi kiadások folyamatos növekedése nyomán kialakulni látszó világméretű fegyverkezési versenyben ölt testet.

A tudás, technika és tudomány mindennapi békés célú alkalmazása mellett, az erőforrások teljes spektrumának védelmi érdekű felhasználási igénye lassan, de folyamatosan felértékelődik. A biztonságpolitikai környezet folyamatos változásaira csak akkor lehet eredményesen reagálni, illetve az új fenyegetések ellen hatékonyan fellépni, ha a korábbi tapasztalatok elemzéséből, illetve elméleti kutatásokból származó hatalmas információmennyiséget megfelelő tudományos háttér segítségével komplexen értékeljük, és az ennek során levont következtetéseket megfelelően értelmezve használjuk fel a döntéshozatal minden szintjén. Ebben a folyamatban a hadtudományok, illetve hadtudósok szerepe és jelentősége éppen olyan fontos, mint a nagy gyakorlati (művelleti, műszaki) tapasztalattal és elméleti tudással rendelkező szakembereké, akik potenciális alanyai lehetnek a tudományos utánpótlás-nevelésnek. Nagy hangsúlyt kell tehát fektetni a katonai tudományos utánpótlás bázisának kiszélesítésére, a tehetségek mielőbbi felismerésére és a tehetséggondozás rendszerébe történő bevonására, akár évtizedekig tartó tudatos felépítésére.

¹ ISIS vagy ISIL: Islamic State of Iraq and Levant, magyarul: Iraki és Levantei Iszlám Állam, arabul: الدولة الإسلامية ad-Dawlah al-'Islāmiyyah

A tehetségről általában

A közlemény első bekezdésében olvasható szócikk évtizedekig változatlan maradt, ami arra engedhet következtetni, hogy a *tehetség* kutatásának a tudomány abban az időben nem tulajdonított nagy jelentőséget. Ez természetesen nem így volt, a magyarázat inkább az lehet, hogy az abban a korban szerzett új tapasztalatok és tudás alapján sem tudták szebben, mívesebben kifejezni a tehetség fogalmának komplexitását.

Tolnai új világlexikonának 1930-as kiadásában a tehetség szó önmagában nem, csak *tehetségtanként* jelenik meg az alábbi megállapításokkal: „A *tehetség* kutatók abból indulnak ki, hogy a tehetség bizonyos diszpozíció, természetes hajlam, mely öröklésből és a környező világ különböző tehetségeiből tevődik össze. A tehetségkutatók nagy figyelmet fordítanak arra, hogy a tehetséget föl ne cseréljék az intelligenciával, mert a kettő megtévesztésig hasonlít egymáshoz. A tehetségvizsgálatnál a gondolkodás, cselekvés föl nem fogható formáján és irányán kívül elsősorban jön tekintetbe a vérmérséklet, a belső hajlam, lelki érzékenység, képesség a közösség iránt való lelkesedésre, a művészet, vallás iránt való fogékonyság és lelki dolgok megértése.” [2] Ebben az értelmezésben már nem csak az körvonalazódik, hogy a tehetség számos belső adottságtól és külső tényezőtől függő fogalom, hanem annak dimenzióira is utalás történik. Ennél szemléletesebb megfogalmazást nem találhatunk a Magyar Nagylexikon [3] 2003-a kiadásában sem a tehetség címszó alatt, de a fogalom komplexitása, valamint az egyes kutatók értelmezésbeli különbsége ebben a szócikkben is megjelent.

Éppen ennek a komplexitásnak köszönhető, hogy a tehetség, mint fogalom, a tehetség megjelenési formái, vagy maguk a tehetséges emberek is számos aspektusból (például orvosi, pszichológiai, szociológiai, pedagógiai, társadalmi) vizsgálhatók, illetve egy más megközelítésben elemezhető és értékelhető az egyes megvalósult tehetségek munkásságának környezetükre, illetve szakterületükre gyakorolt közvetlen és közvetett hatása mind a művészetek, mind pedig a tudományok világában.

A Pedagógia Lexikon szócikke – mindamellet, hogy egyszerűen definiálja magát a tehetséget² – felhívja a figyelmet a szakterületen dülő vitákra, amelyek során az érvek négy álláspont köré csoportosulnak:

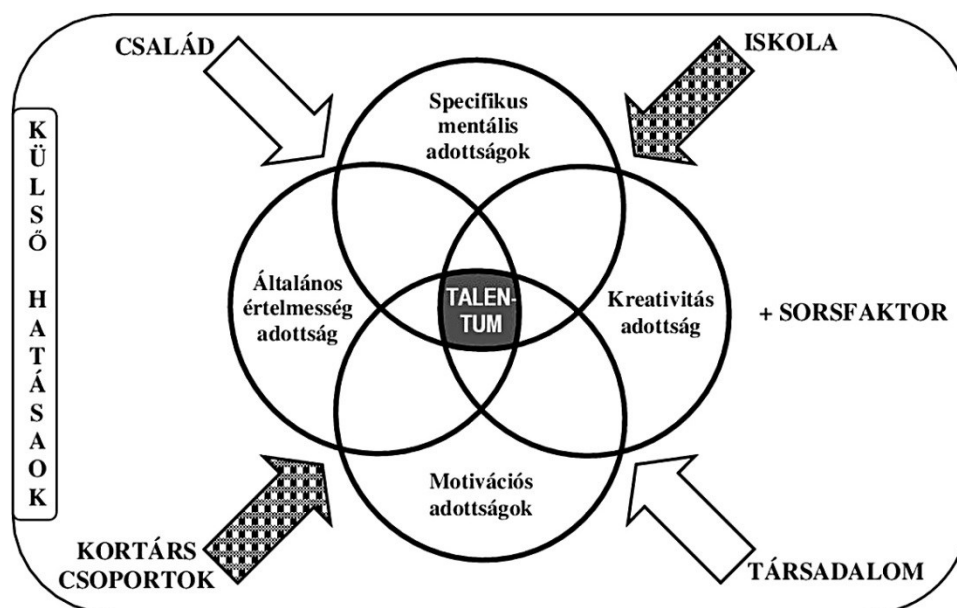
1. Kezdetben a tehetséget stabil tulajdonságnak tartották, amely kevésbé függ a kulturális és társadalmi feltételektől.
2. Kognitív természetű képesség, amely nem mérhető tesztekkel, elsősorban az információfeldolgozás minőségével függ össze.
3. Kritériumának a teljesítményt tekinti, külön kezeli a lehetőséget és a megvalósult tehetséget.
4. Társadalmi igénytől teszi függővé a tehetségek felfedezését, azaz a tehetséget elsősorban a gazdasági, illetve társadalmi feltételek függvényének tekinti. Ebben a megközelítésben hangsúlyos a tehetségek felkutatására indított programok szerepe.

A cikk kitér arra is, hogy a kutatások eredményei alapján a tehetség egyes fajtái öröklődnek, azaz a genetikus adottságok fontosak, ugyanakkor a legígéretesebb tehetség is csak megfelelő környezetben tud kibontakozni. Az első megközelítés alap-

² Eszerint „*tehetség*: ~ről beszélünk, ha egy egyén valamilyen tevékenységben, vagy tevékenység-komplexumban az átlagosnál magasabb szintű teljesítményre képes”. L. Pedagógiai Lexikon, III. kötet. Budapest, 1997. Keraban Könyvkiadó, 518–519. o.

vetően a magas szintű (mérhető) intelligenciára utal, míg a többi szerint ez a faktor szükséges, de nem elégséges feltétele a tehetség meglétének. A tehetség fontos összetevője a kreativitás, kibontakozásnak ugyanakkor vannak személyiségbeli feltételei is. Sokak által vitatott, de a megfigyelések alapján a tehetség minden fajtája fokozott érzékenységgel, átlagostól eltérő viselkedéssel és életszemlélettel párosul. [4]

A tehetség kutatásának legismertebb magyar képviselője Czeizel Endre orvosgenetikus, aki a Renzulli által megfogalmazott három tényezőből kiindulva alkotta meg 1997-ben saját 2x4, illetve 2x4+1 faktoros talentum modelljét (l. 1. ábra). A fő eltérés, hogy az adottságok tekintetében az „átlagon felüli képességeket” különválasztja általános intellektuális, illetve speciális mentális képességekre, míg a Mönks által megfogalmazott három környezeti hatásból kiemeli negyedikként a társadalom szerepét. [5]

1. ábra

A 2x4+1 faktoros talentum modell [6]
(szerkesztette a szerző)

A megalkotott modell szemléletesen ábrázolja a talentum pilléreit, illetve a tehetség beteljesülését befolyásoló környezeti hatásokat. Ugyanakkor nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy ezek a hatások nem függetlenek egymástól. Azt, hogy melyik szerepe lesz dominánsabb egy fejlődési folyamat során, azt a sors határozza meg.

A tehetségek felkutatásának eredményessége érdekében érdemes figyelmet fordítani az egyes adottságok mikéntjére. Az *általános értelmesség* a legkorábban felismert faktor a modellben, melyet tudományosan intelligenciának, köznapin nyelven *okosság*nak neveznek. Ennek megléte csaknem minden esetben előfeltétele a talentum meglétének, ugyanakkor a másik három nélkül önmagában ez nem elegendő. A *speciális mentális képességek* (például a beszédképesség, az emlékezet) a központi idegrendszer magasrendű funkcióinak eredményei, melyekért az agy jól behatárolható területeihez kapcsolódó észlelési funkciók felelősek. A fenti két adottság egymástól való függése nem törvényszerű, azaz például értelmi fogyatékosként is lehetnek valakinek speciális mentális képességei (például zenei, matematikai, memoriális). A

kreativitás, mint harmadik dimenzió alapvetően a művészi teljesítmények területén meghatározó, a szokásostól eltérő gondolkodásmódon keresztül ez biztosítja az eredetiséget (szokatlan megoldások). A negyedik tényezőnek, a *motivációnak* a mértéke határozza meg a meglévő adottságok kihasználásának határfokát. Ide tartoznak a szorgalom, az akarat, a kitartás, az elkötelezettség, a megszállottság, a siker átélése iránti vágy tulajdonságok. A motiváció egy feladat megoldása iránt olyan energia-többletet jelent, amelyet emocionális hatások is nagyban befolyásolnak. [6]

Mind a négy fenti faktor tovább bontható két részre: a veleszületett adottságokra (öröklés), illetve az ezekből a külső hatásokra kialakuló képességekre. Az ezek közti arány az egyes faktorok esetén eltérő lehet, és függ attól is, hogy milyen speciális szellemi képességről beszélünk. A két mentális faktor esetén az öröklés aránya meghaladja az 50%-ot, de egyes esetekben (például abszolút hallás) a 100%-ot is megközelítheti. A másik két faktor örökletes része csekélyebb, ugyanakkor mind a kreativitás, mind pedig a motiváció a külső hatások által jelentősen befolyásolható (fejleszthető, elnyomható). [6] A tehetséggondozás rendszere, illetve folyamata tehát alapvetően ennek a két adottságnak a képességé történő átalakulására gyakorolhatja a legnagyobb befolyást az iskola (mentor, tanár, konzulens) és a kortárs csoportok (tudományos diákkörök, szakkollégiumok), mint külső hatástényezők révén.

A fentiek alapján tehát azt, hogy valaki mely területen válhat tehessé, azt alapvetően a négy adottság egymáshoz képesti aránya határozza meg. A tehetség ugyanakkor csak kivételes adottságot jelent, ígéretet arra, hogy megfelelő körülmények esetén valaki alkalmassá válhat „nagy dolgok” véghezvitelére. Talentummá az válik, aki valóra váltotta tehetségét. Az, hogy olyan optimális környezet alakulhasson ki, melyben a tehetségek talentummá válhatnak, a tehetséggondozás komplex rendszerének a feladata.

A *tehetséggondozás* folyamata, a tehetség felismerésével kezdődik. Egy tehetség annál nagyobb valószínűséggel válhat talentummá, minél korábban ismerik fel különleges adottságait, ezáltal minél korábban nyílik lehetősége bekerülni a tehetséggondozás rendszerébe. Ranschburg Jenő 1989-ben megjelent tanulmánykötetében az alábbiak olvashatók: „... a tehetség korai felismerése és speciális képzése a kibontakozás és az akadálytalan fejlődés legfontosabb feltétele.” [7]

Ennek elsődleges (lehetőséges) színtere maga a család, hiszen a szülők, nagyszülők azok, akik legkorábban szembesülhetnek gyermekeik, unokáik különleges adottságaival. Ranschburg ugyanakkor kutatásaira alapozva azt a megállapítást teszi, hogy a „... korai felismerés nem feltétlenül a gyermek életkorára, hanem a tehetség megjelenésének – manifesztációjának – időpontjára vonatkozik”. [7] Egyáltalán nem biztos tehát, hogy adott családi környezetben megmutatkoznak a tehetséget előrejelző momentumok. Azok felfedezése időben elhúzódhat, ami megnöveli a korai jelző és pedagógiai támogató (bölcsőde, óvoda), valamint a köznevelési intézményrendszer, az alap- és középfokú oktatási intézmények (általános iskola, gimnázium, szak-középfokú iskola, szakiskola), valamint az ott dolgozó pedagógusok szerepét.

A fiatalok felsőoktatás rendszerébe való bekerülése egy kiválasztási rendszer (felvételi) szűrőin keresztül történik, ahol alap (BA, BSc), majd mester (MA, MSc) képzésekben folytathatnak tanulmányokat. A felvételi rendszer szűrőfunkciója a felsőoktatás tömegképzéssé való „fejlesztésével” drasztikusan lecsökkent, ami a nagyobb mérítés miatt megnehezíti az oktatók számára a tehetségek felismerését.

Ahhoz, hogy megérthessük a katonai felsőoktatás tehetséggondozás és tudományos utánpótlás-nevelés terén felmerülő problémáit, amelyek egy jelentős része a felsőoktatási rendszer folyamatos átalakítására vezethető vissza, érdemes áttekinteni az országos tehetséggondozás rendszerének fejlődését.

A tudományos diákköri mozgalom

A hazai felsőoktatás országos tehetséggondozási rendszerének gyökerei az 1950/51-es tanév végén, spontán, alulról jövő tanár–diák kezdeményezésként az ELTE Természettudományi Karán megrendezett diáktudományos konferenciáig nyúlnak vissza. A sikeresnek bizonyult kezdeményezés eredményeként a közoktatásügyi miniszter 1952-ben, 85-0111/1952. sz. utasításával rendelkezett a tudományos diákkörökről, így ez tekinthető a mozgalom megalakulása hivatalos időpontjának. Ugyan ezen év végéig 97 regisztrált diákkör alakult (többnyire korábban is működő szakkörök, diákkörök alakultak át) az ország 71 egyetemi karán. [8]

A kezdeti állami központosítási törekvések ellenére a mozgalom 1954-re kikerült az egyetemi párt ellenőrzés alól, és saját ritmusát követve lépett a fejlődés útjára. Ebben az esztendőben létrejött a Tudományos Diáktitkárság, megtartották az első országos jogász diákköri konferenciát és a fővárosi diákköri konferenciát. 1955. április 21–23. között az oktatási kormányzat égisze alatt megrendezték a Tudományos Diákkörök első Országos Konferenciáját, melyen összesen 109 előadás hangzott el 19 szekcióban, és amely nagy lendületet adott a mozgalomnak. [8]

A második megmérettetésre 1956-ban került sor, ami ismét politikai töltetet kívánt adni az eseménynek. A forradalmat követően a diákkörök újjáéledése 1957–58-ra tehető, melyet követően a mozgalom gyorsan magára talált. Bár a kormányzat közvetlenül és közvetve is a politikai befolyásgyakorlás minden eszközét bevetette saját céljai elérése érdekében, a tudományos diákköri élet saját, formálódó ideológiáját követve fokozatosan nyert egyre nagyobb teret. 1959 tavaszán, a III. Országos Tudományos Diákköri Konferencián (OTDK) már összesen 295 dolgozatot, egy évvel később, 1960-ban a IV. OTDK-n pedig már 429 pályamunkát mutattak be, többnyire természettudományi, orvosi, műszaki és agrár-témakörökben.

Az országos konferenciák rendszere 1962-re látszott intézményesülni az V. OTDK-val, amelyen már külföldi diákok is rész vehettek, ugyanakkor a kétéves periódicitás még nem állandósult, hiszen az 1963-as VI., az 1965-ös VII. és az 1967-es VIII. OTDK-t követően ezúttal három évet kellett várni a következő megmérettetésre.

A IX. OTDK 1970 tavaszán került megrendezésre, melyen az 1048 pályázó 868 dolgozatot mutatott be 8 szekcióban, amellyel a mozgalom növekedése átmenetileg elérte mennyiségi korlátait. Az 1972-es jubileumi, X. OTDK-ra való kvalifikáció, a nevezés menete, formai követelményei, a pontozás szempontjai és a lebonyolítás rendje képezték alapját a ma is élő rendszernek. Az 1006 beérkezett dolgozathoz végül 8 szekcióban 928-at mutattak be a pályázók. [8]

A hosszas előkészítést, szakmai és politikai vitákat követően 1973-ban megszületett a miniszteri utasítás (112/1973 [MK.8.]), ami az irányelvek mellett rendelkezett a mozgalom működésének szervezeti keretei létrehozásáról, az Országos Tudományos Diákköri Tanács és a kari szintű tanácsok létrehozásáról is.

Egy újabb ritmusváltást követően a XI. OTDK-ra már ugyanebben az évben sor került 11 szekcióval. 1975-ben, a XII. OTDK már 12 szekcióval és 1800 bemutatott dolgozattal került lebonyolításra. A díjazás ma is ismert elvei is ebben az évben alakultak ki. 110 hallgató fődíjban 400 pedig különdíjban részesült, ami összesen a pályázók csaknem egyharmadát jelentette. A „tömegesedés” jelenségének kezelésére és az egyes szekciók megrendezésének szakmai felügyeletére 1977-ben született állásfoglalás az Országos Tudományos Diákköri Tanács (OTDT) állandó szakkbizottságainak létrehozásáról. Ebben az évben további új elem volt, a szakkollégiumoknak, mint a tehetséggondozás új formájának megjelenése. [8]

A 80-as éveket a szervezet, és a konferenciák rendszerének megszilárdulása mellett, a finanszírozásról, minőségről, zsűrizésről, jutalmazásról és a bizottságok összetételéről szóló folyamatos akadémiai viták jellemezték,³ ami azonban nem törte meg a mozgalom lendületét. A hallgatók 1981-ben (XV. OTDK) 2388, 1983-ban (XVI.) 2005, 1985 (XVII.) 2151, 1987-ben (XVIII.) 2139 pályamunkát mutattak be.

Az évtized végére a szervezet kivívta a központi kormányzattól való függetlenségét. 1987-ben Szendrő Péter lett a szervezet első valóban önkormányzati elven választott elnöke, aki a tehetséggondozást és a TDK-s hallgatók szakmai érdekképviselését hivatalosan is beemelte a mozgalom célkitűzései közé. Ebben az évben döntés született a Hadtudományi Szekció és szakbizottság létrehozásáról is. 1988-ban került sor a hallgatói kiválóság elismeréseként a Pro Scientia aranyérem megalapítására, melyeket első ízben 1989-ben a XIX. OTDK záróünnepségén adtak át. Ezen a konferencián, amely során az első Hadtudományi Szekciót is létre hozták, 2234 nevezett dolgozatról 1935 került bemutatásra. [8]

A rendszerváltást követő évek finanszírozási problémái mellett 1991-ben (XX. OTDK) 1620, 1993-ban (XXI.) 1879, 1995-ben (XXII.) 2300 pályamű került az immár 14 tudományterületi szekcióban előadásra. 1996-ban a felsőoktatási törvény módosításával deklarálásra került az OTDT tehetséggondozásban betöltött koordinációs, érdekképviselési szerepe, és normalizálódott az országos konferenciák finanszírozása is, ami lehetővé tette, hogy a felsőoktatási létszámok növekedésével párhuzamosan emelkedjen az OTDK-n bemutatott pályamunkák száma: 1997-ben (XXIII. OTDK) – 2511, 1999-ben (XXIV. OTDK) – 2968, 2001-ben (XXV. OTDK) – 2687. [8]

Az elmúlt másfél évtized a felsőoktatási rendszer folyamatos átalakításától volt hangos, ami – a hallgatói létszám emelkedésével járó oktatási terhek növekedésével párhuzamosan – együtt járt az oktatók bürokratikus terheinek növekedésével (például akkreditáció), ennek ellenére a mozgalom sikere töretlennek tekinthető.

A problémák a tudományos diákkörök intézményesülése óta folyamatosan újratermelődnek, de ez nem befolyásolja érdemben a hallgatói kiválóság nevelésének alapjául szolgáló mester–tanítvány viszonyt. A szervezet alapvető feladata napjainkban, hogy az alkotómunkához szükséges feltételeket lehetőségeihez mérten teremtsen meg, és teszi ezt eredményesen, amit az alábbi számok is igazolnak:⁴ 2003 (XXVI. OTDK) – 3089, 2005 (XXVII.) – 3143, 2007 (XXVIII.) – 3089⁵, 2009 (XXIX.) – 3705, 2011 (XXX.) – 4169, 2013 (XXXI.) – 4612, 2015 (XXXII.) – 4602 bemutatott pályamű.

Az egykoron a Varsói Szerződés fegyveres erőinek sorába tartozó Magyar Néphadsereg zártsága évtizedekig rányomta bélyegét a katonai felsőoktatásra is. Ez akadályozta meg, hogy az a nemzeti felsőoktatás formálódó országos tehetséggondozási rendszerébe közvetlenül bekapcsolódjon. Erre végül csak a hetvenes évek végén, a teljes nyitásra pedig a rendszerváltást követően kerülhetett sor.

³ Ezek a viták a mai napig ugyanazon problémák körük újra és újra fellángolnak.

⁴ Az OTDT elektronikus archívuma 2001-től tartalmazza a kapcsolódó statisztikai adatokat, amelyek jelen közleményben is felhasználásra kerültek. (L. Az Országos Tudományos Diákköri Tanács elektronikus archívuma az Országos Tudományos Diákköri Konferenciák eredményeiről, XXV–XXXII. OTDK [<http://otdt.hu/hu/cms/otdk/orszagos-tudomanyos-diakkori-konferencia/>])

⁵ A Szekciók adatainak szerző általi összesítése alapján.

Tehetséggondozás a katonai felsőoktatásban

A katonai felsőoktatás tudományos diákköri konferenciákon történő bemutatkozására 1977-ig várni kellett, ugyanakkor a mozgalomhoz való felzárkózás és a csatlakozásra való felkészülés kezdete sokkal korábbra tehető. Csémi Károly ezredes, a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia⁶ (ZMKA) parancsnoka, 16. számú parancsával már 1958-ban intézkedett a Tudományos Tanács megalakulására, 55. számú parancsában pedig elrendelte a Hallgatói Tudományos Körök megalakulását. Ez a két intézkedés egybeesett a Honvédelmi Minisztérium szándékával, ami a tudományos tevékenységek felfejlesztését irányozta elő. Természetesen minden kezdet nehéz, így folyamatos előjárói figyelmet igényelt a hallgatói tudományos szakkörök beindítása és működtetése, melynek eredményeként év végére a hallgatói kollektívák 14 tudományos munkát dolgoztak ki. 1959-ben már 12 szakkörben 273 hallgató tevékenykedett. [11]

A felülről szervezett hallgatói tudományos tevékenység hosszú időn keresztül párhuzamosan futott az országos mozgalommal, de a katonai felsőoktatás zártsága, és a kutatott témák specifikáltsága miatt kapcsolódási pontok nem alakulhattak ki. A mozgalom működőképességének fenntartására olyan motivációs módokra volt szükség, melynek elemei a mai napig fennmaradtak a katonai felsőoktatásban, hiszen ezek nélkül még az előjárói akarat sem lett volna elég az elvárt volumen és minőség fenntartására.

A témaválasztást tudományos munkák címjegyzékével segítették, amely tartalmazta a mentoroktatók (konzulens, témavezető) nevét is. Annak érdekében, hogy a hallgatóknak elegendő ideje maradjon a tudományos kutatómunkára, irányelvként fogalmazták meg, hogy a tanulmányi időszakban az előadások terhére növelni kell az önképzésre rendelkezésre álló időt.

A hallgatói kutatómunka ösztönzését szolgálta az is, hogy a vezetés kiemelt figyelmet szentelt az évfolyammunkákkal és diplomamunkákkal való összhang megteremtésére. A hallgatók pályázatok, majd szervezett konferenciák keretében mutathatták be kutatási eredményeiket szakértő zsűri előtt, és a legkiválóbbak pénzjutalomban részesültek, mint ahogy a tudományos nevelés területén kiemelkedő munkát végző oktatók is. [11]

Az 1959/60-as tanévtől kezdve feladatként szerepelt, hogy az Akadémiának a hadsereg tudományos központjává kell válnia, ennek érdekében pedig növelni kell a tanári kar felkészültségét, motivációját, tudományos elkötelezettségét és teljesítményét, amely megfelelő példaként szolgálhat a hallgatók számára. Szigorítani kell a felvételi rendszert, hogy megnehezítsék a megfelelő előképzettséggel nem rendelkezők bejutását. [9]

A katonai főiskolákon⁷ kisebb-nagyobb késéssel hasonló folyamatok játszódtak le. A zártság miatt csaknem két évtizedet kellett várni, amíg az addigra kiforrottá vált országos tudományos diákköri mozgalom XIII. seregszemléjén az alapvetően polgári tematikához jobban illeszkedő, de katonai tárgyú dolgozatokkal a tiszti hallgatók bemutatkozhattak.

1977-ben, a XIII. OTDK-án⁸ három katonai főiskola⁹ és a Rendőrtiszti Főiskola tiszti hallgatói összesen 4 szekcióban 21 pályaművet mutattak be (Pedagó-

⁶ Az Akadémián alapvetően a katonai főiskolákon korábban végzett tisztek továbbképzése zajlott, ami a polgári felsőoktatásban az egyetemi szintű tanulmányoknak felelt meg.

⁷ A katonai főiskolák képzési rendszere alapvetően illeszkedett a polgári felsőoktatás rendszeréhez.

⁸ Országosan 12 szekcióban 1817 pályamunkát mutattak be.

⁹ Kossuth Lajos Katonai Főiskola, Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola, Kilián György Repülő Műszaki Főiskola

gia–Pszichológia–Közművelődés: 13, Oktatástechnika: 5, Állam- és Jogtudomány: 2, Marxizmus-Leninizmus: 1). [10] [11] A mostani állapotokhoz hasonlóan a versenyeken abban az időszakban is a nagy tudományegyetemek domináltak, ami eredményesség tekintetében is megmutatkozott, így a fő feladat a katonai hallgatók számára a tisztességes helytállás mellett, választott hivatásuk reprezentációja volt a nagyközönség előtt. A katonai tudományos diákköri szervezeteknek és az oktatóknak a merev oktatási struktúrában, kötött időrend szerint tevékenykedő hallgatókat kellett felkészíteniük arra, hogy eredményesen vegyék fel a versenyt más felsőoktatási intézmények pályázóival. Szerencsére a motiváció nem csökkent, így a katonák is állandó szereplőjévé váltak az országos tudományos diákköri konferenciáknak.

Kialakultak az országos mozgalom struktúrájához illeszkedő tudományos diákköri szervezetek, melyeken belül a hallgatói tudományos körök kutató tevékenysége alapvetően a tanszéki képzési portfóliókhöz volt köthető, illetve kialakult az intézményi konferenciák rendszere is, amelyek az országos seregszemle válogató versenyének szerepét is betöltötték.

A ZMKA 1985-ben emelkedett egyetemi rangra, így hallgatóik csak ekkortól tudtak részt venni az országos megmérettetéseken. Ebben az évben már élénk tudományos diákköri tevékenység folyt az Akadémia falai között, melynek köszönhetően az intézményi konferenciára 143 pályamunka készült el. Ezek eredményeinek jelentős része be is épült az oktatásba, illetve publikálásra került. [10] [11] Természetesen az eredményességhez az is hozzájárult, hogy a polgári felsőoktatási intézményekkel szemben az akadémia hallgatói már gyakorló tisztekből, fiatal felnőttekből álltak, akiket parancsnokaik választottak ki elsősorban rátermettségük, beosztásaikban végzett kiemelkedő munkájuk alapján.

1987-től a tanszékeken már tudatosan zajlott a tanári utánpótlás-nevelés szempontjából ígéretes tisztek kiválasztása, így ebben az évben már 192 pályamű érkezett az intézményi konferenciára. [10] [11] Ugyanerre az évre tehető a tiszti hallgatók mozgalomba való intézményesült bekapcsolódására, amikor az OTDT a Hadtudományi Szekció megalapításáról döntött.

1989-ben, a XIX. OTDK-n első alkalommal került lebonyolításra a szekció első konferenciája április 5–7. között, melynek a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola (ZMKMF) adott otthont. A bár a TDK területén már nagyobb tapasztalattal rendelkező főiskolák adták a résztvevők létszámának közel 90%-át, az akadémisták arányaiban jóval sikeresebben szerepeltek. A konferencián összesen 103 pályázatot mutattak be, amelyből a házigazdák és a Kossuth Lajos Katonai Főiskola (KLKF) hallgatói 30-30 pályaművel vették ki a részüket, a Rendőrtiszti Főiskoláról (RTF) 28 dolgozat érkezett. A ZMKA 10 indulója 9 minősített (I–III.) helyezést szerzett. A szekcióban év végén 3 Pro Scientia Aranyérem talált gazdára.

A rendszerváltás a tiszti hallgatók (BSc) és az akadémisták (MSc) létszámának máig tartó folyamatos csökkenését eredményezte, amely már meglátszott az 1991-es adatokon is. A XX. OTDK-n bemutatott 75 dolgozat szerzői között megnőtt a ZMKA-s pályázók aránya. 1993-ra az akadémisták egyértelműen átvették a vezető szerepet, amikor a szolnoki Kilián György Repülő Műszaki Főiskolán (KGYRMF), rendezett megmérettetésen 25 pályamunkájukkal 5 első, 2 második és 3 harmadik helyezéssel és 6 különdíjjal gazdagították intézményük hírnevét. Ebben az évben a szekcióban 89 pályamunka került bemutatásra. Az 1995-ös XXII. OTDK-ra rekord alacsony számú pályázat érkezett, ami a tisztképzésben résztvevők számának drasztikus csökkenése eredményezett. A bemutatott 67 dolgozat csaknem felét, 33-at a ZMKA hallgatói nyújtottak be, mellyel a helyezések több mint felét nyerték el. [10] [11]

1996-ban jelentős szervezeti átalakításon ment keresztül a katonai felsőoktatás, amikor szeptember 1-jétől kikerült a Magyar Honvédség hadrendjéből és a korábbi akadémia bázisán szervezett 2 egyetemi karral (Hadtudományi Kar [HTK], Vezetés- és Szervezéstudományi Kar [VSZTK]), és a főiskolai karként integrálódó, majd 1997-ben az egyetemi karokba olvadó a KLKF-el és KGYRMF-el létrejött a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem¹⁰ (ZMNE). Ezzel a katonai felsőoktatási intézmények száma felére csökkent, így megkérdőjeleződhetett a szekció önállósága, amelyet alátámasztottak a következő OTDK részvételi adatai is.

Talán éppen ezért az 1997-es esztendő tekinthető a szekció nyitása kezdetének, amikor a 65 pályázat (a szekció létszáma sajnos tovább csökkent) már 8 felsőoktatási intézményből (amelyek már közel fele polgári), illetve karról érkezett. A XXIV. OTDK 1999-ben aktivitás szempontjából kiugrást jelentett, hiszen 11 intézmény hallgatói 104 előadást tartottak az akkor még önálló Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolán (BJKMF). [10] [11] A kiugrás egyik oka, hogy a ZMNE immár civil képzéseket is folytatott, így ezek a hallgatók is megjelentek a tudományos diákköri mozgalom rendszerében, és így a konferenciákon is. A másik, hogy házigazdaként a főiskola oktatói és hallgatói jelentős energiákat fektettek a felkészülésre, hogy elért eredményeikkel esetlegesen hozzájáruljanak az önállóság megőrzéséhez. A rendezvény nagyszabású volt, hiszen ezzel párhuzamosan a külföldi katonai felsőoktatási intézmények versenyét is megtartották 7 partnerintézmény részvételével.

2000. január 1-jével a BJKMF integrációjával a ZMNE szervezete háromkarosra bővült. A haderőreform égisze alatt eddig végbement és a kilátásba helyezett szervezeti átalakítások árnyékában zajlott a felkészülés a XXV. OTDK-ra. A Hadtudományi Szekciót 2001. április 10–11-én a ZMNE VSZTK rendezte.¹¹ A 15 tagozatba 102 dolgozat érkezett, amelyből végül 97 előadást tartottak meg szerzőik, akik 5 egyetem 8 karát képviselték. (A részvételi adatokat ekkor és a következő években is az egyetem polgári szakos hallgatói javították.) A megoszlás meglehetősen egyenetlen volt, hiszen az összes bemutatott pályamunkák 91%-át az immáron egyetlen katonai felsőoktatási intézmény 3 karának hallgatói mutatták be (HTK: 38, BJKMFK: 29, VSZTK: 22). Nem meglepő, hogy a 45 helyezésből 40 (89%) is a ZMNE-n maradt. Ebben az évben az egyetemről egyetlen hallgató (BJKMFK) pályázott más tudományterületi szekcióba,¹² ahol helyezést nem ért el. Év végén a ZMNE polgárai két Pro Scientia és két Mestertanár aranyérmel érdemelték ki. Még ugyanezen év szeptemberében a HTK Szentendréről beköltözött Budapestre, a BJKMFK Üllői úti kampuszára.

A 2003-as XXVI. OTDK-ig tartó felkészülési időszak viszonylagos nyugalomban telt. A szekciót az új telephelyre költözött HTK rendezte április 28–30. között. A dolgozatok, valamint a küldő karok száma is stagnált. Egyedüli látványosabb változás, hogy a Rendőrtiszti Főiskola hallgatói a két évvel korábbi 2-höz gépest 10 előadást tartottak meg. A 15 tagozatban bemutatott 95 pályamunkának már „csak” 82% (78) volt köthető a ZMNE karaihoz (HTK: 32, BJKMFK: 26, VSZTK: 20), míg a kiosztott 39 helyezésből 32 (82%). Ebben az évben „átnevezés” más szekcióba nem történt, két hallgató, és egy oktató részesült aranyéremben.

¹⁰ Ez természetesen jelentős oktatói és hallgatói létszámcsökkenést is vont maga után.

¹¹ Az OTDT elektronikus archívuma 2001-től tartalmazza a kapcsolódó statisztikai adatokat, amelyek jelen közleményben is felhasználásra kerültek. (L. Az Országos Tudományos Diákköri Tanács elektronikus archívuma az Országos Tudományos Diákköri Konferenciák eredményeiről, XXV–XXXII. OTDK [<http://otdt.hu/hu/cms/otdk/orszagos-tudomanyos-diakkori-konferencia/>]) Az intézményi statisztika már nem csak a katonai és határőr hallgatókat tartalmazza, hanem a karok polgári szakjain tanuló civil hallgatókat is.

¹² Tantárgypedagógiai és Oktatástechnológiai

A katonai felsőoktatás „reformja” tovább folytatódott, melynek eredményeként 2004. szeptember 1-jétől a BJKMK és a VSZTK összeolvadt és Bolyai János Katonai Műszaki Karként (BJKMK) folytatta szakmai munkáját, így a katonai képzést folytató karok száma kettőre csökkent.

2005-ben ez az új kar rendezte a XXVII. OTDK Hadtudományi Szekcióját, amely iránt látványosan nőtt az érdeklődés más felsőoktatási intézmények hallgatói részéről, így összesen 9 intézmény 11 kara és 2 kutató diák 109 pályamunkával szállt versenybe a helyezésekért. Mivel ezekből 85 volt köthető az egyetem két karához (KLHTK: 45, BJKMK: 40), a „belső/külső” arány 78%-22%-ra javult, azaz tovább nőtt a szekció nyitottsága. Eredményesség tekintetében a 38 helyezésből 31-et a ZMNE hallgatói hoztak el, ami közel 82%-os aránynak felel meg. Más szekcióban ezúttal sem volt az egyetem érdekelt. A konferencia zárásán egy fő részesült Pro Scientia és egy oktató Mestertanár aranyéremben.

A XXVIII. OTDK, 2007-ben a KLHTK-n került lebonyolításra. A résztvevők létszámának drasztikus csökkenése alapvetően két tényezőre volt visszavezethető. Egyrészt a katonahallgatók összlétszámának csökkenésével a tudományos diákköri mozgalom merítési bázisa is mérséklődött, másrészt a folyamatos átalakítások, létszámleépítések miatt az oktatói motiváció is jelentősen megcsappant, ami elsősorban a műszaki karon volt tetten érhető. A BJKMK által delegált hallgatók között a polgári szakon tanulók száma meghaladta a katonákét, de a KLHTK-n is emelkedett arányuk. Szekció szinten a 77 pályamunka a két évvel korábbi adathoz képest közel 30%-os visszaesést jelentett, amiből a 59-et nyújtottak be a házigazda egyetem hallgatói (KLHTK: 43, BJKMK: 16). A résztvevő intézmények száma is csökkent, 6 felsőoktatási intézmény 7 karának hallgatói vállalkoztak a megmérettetésre. A ZMNE-n kívüli pályázatok száma ugyanakkor kevésbé csökkent, így a „belső/külső” arány 77%-23%-ra változott a két évvel korábbihoz képest. A szekcióban kiosztott 40 helyezésből 34-et nyertek el a ZMNE hallgatói, akik közül egy részesült Pro Scientia aranyéremben. Egy oktató kapta meg az OTDK évvégi konferenciáján a Mestertanár aranyérmet. Ebben az évben hosszú idő után újra volt versenyen kívüli nemzetközi tagozat, ahol 14 pályamunka hangzott el angolul. Ugyanebben az évben futott ki a határőr-képzés is, így a tudományos diákköri bázis tovább gyengült.

2008-ban megrázkódtatás érte a műszaki (mérnök) tisztképzést, amikor a BJKMK-nak szeptember 1-jével el kellett hagynia Üllői úti kampuszát. Ugyanakkor ebben az évben jelentek meg először az Oktatási Minisztérium által támogatott polgári szakos (had- és biztonságtechnikai mérnök) hallgatók a rendszerben.

A korábbi tapasztalatok fényében nem meglepő, hogy megint a változást elszenvedett kar rendezhette 2009-ben a XXIX. OTDK frissen átnevezett szekcióját, a Had- és Rendészettudományit, és az sem, hogy nem sikerült érdemben fokozni az aktivitást az egyetemi, illetve kari tudományos diákköri szervezetek erőfeszítésének ellérére sem. Bár a műszaki karon sikerült javítani a két évvel korábbi statisztikát, ezzel párhuzamosan a KLHTK részvételi volumene csökkent. Így a 80 bemutatott pályamű közül 58-at mutattak be a ZMNE hallgatói (KLHTK: 29, BJKMK: 29). A 14 tagozatban zajló versenyekbe 8 felsőoktatási intézmény 9 karának hallgatói mellett egy határon túli pályázó is bekapcsolódott. A 28 kiosztott helyezésből 22 talált gazdára az egyetem két karán, amelyeknek már csak töredéke volt katonai hallgatóhoz köthető. Ebben az évben az egyetemről egy hallgató nevezett át másik szekcióba¹³ (KLHTK), 2 fő Pro Scientia és 2 fő Mestertanár aranyéremben részesült.

¹³ Társadalomtudományi Szekció

2011-ben a Rendőrtiszti Főiskola rendezhette a jubileumi XXX. OTDK Had- és Rendészettudományi Szekcióját annak tudatában, hogy ez lesz az utolsó felsőoktatási tanévük és OTDK-juk önálló felsőoktatási intézményként. Ennek fényében nem meglepő, hogy a főiskola oktatói és hallgató (hasonlóan a BJKMF integrációja előtti 1999-es konferencián megfigyelhető jelenséghez) mindent elkövettek a produktivitás fokozása érdekében, melynek eredményeként a két évvel korábbi 13-mal szemben, 58 pályamunkával vettek részt a tudományos seregszemlén. Majdnem pontosan ennyivel nőtt a Szekció összes résztvevőjének száma 126-ra, mivel sem a polgári felsőoktatási intézményekből, sem pedig a ZMNE-ről (KLHTK: 38, BJKMK: 18) nem érkezett több nevezés. A 19 tagozatban végül 10 felsőoktatási intézmény 12 karáról mutattak be pályázatot, illetve egy határon túli hallgató dolgozata is befogadásra került. A ZMNE hallgatóinak részvételi aránya az egykor Hadtudományinak nevezett szekcióban nem érte el a 45%-ot, és az összesen kiosztott 51 helyezésből is csak 21-et sikerült elnyerni (41,2%). Ennek ellenére a megszűnő félben lévő egyetem két hallgatója és egy oktatója részesült év végén aranyérem elismerésben. A teljes helyzetképhez az is hozzátartozik, hogy nem csak a szekció létszámadataihoz képest, de még a ZMNE által delegált résztvevők és díjazottak között is csak elenyésző számban találunk katonákat és mind a két Pro Scientia aranyérmet is polgári hallgató kapta. Mindössze 12 honvéd tisztjelölt vett részt, ami az összes résztvevőnek mindössze 9,5% és a ZMNE nevezéseinek is csak 21,4%-a. A díjazások tekintetében ez az arány még rosszabb, 7,8% és 19,0% volt. A katonák szereplését kissé árnyalja, hogy 4 MSc-s tiszt is részt vett a megmérettetésen, akik közül egy az ELTE színeiben indult. Ők két első és egy második helyet szereztek, amelyet hozzászámolva a tisztjelöltek eredményeihez 13,7%-ot, illetve 33,3%-ot kapunk, ami még így is nagyon kevés. Az adatokat elemezve megállapítható, hogy *ez az év volt a katonai felsőoktatás, és tehetséggondozás egyik mélypontja.*¹⁴

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] A Pallas Nagy Lexikona, XVI. kötet. Budapest, 1897. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. 10. o.
- [2] Tolnai új világlexikona, XVII. kötet. Budapest, 1930. Tolnai Nyomdai Művészeti és Kiadóvállalat Részv.-Társ. 10. o.
- [3] Magyar Nagylexikon, XVII. kötet. Budapest, 2003. Magyar Nagylexikon Kiadó. 261. o.
- [4] Pedagógiai Lexikon, III. kötet. Budapest, 1997. Keraban Könyvkiadó, 518–519. o.
- [5] Balogh László: A tehetséggondozás elvi alapjai és gyakorlati aspektusai. Pedagógiai Műhely 2010/4. szám, 5–20. o.
(http://www.mateh.hu/tehetsegkonyvtar/Dr_Balogh_tanulmanyok/A_tehetseg_gondozas_elvi_alapjai_es_gyakorlati_aspektusai.pdf)
- [6] Czeizel Endre: Legnagyobb természeti kincsünk: a tehetség. Fizikai szemle, 2003/11. 398. o. (<http://fizikaiszemle.hu/archivum/fsz0311/czeizel0311.html>)
- [7] Ranschburg Jenő: A tehetséges tanulók speciális képzésének elméleti és gyakorlati kérdései. In: Tehetséggondozás az iskolában. (Ranschburg Jenő szerk.) Budapest, 1989. Tankönyvkiadó, 24. o.
- [8] Andrele Ádám: A magyar diákkörök mint országos mozgalom. In: A magyar tudományos diákköri konferenciák története (1951–2011). Diáktudós, Külön-

¹⁴ Ebben az évben kellett végrehajtani az egyetem egykaros szervezetté történő átalakítását.

- szám. (Andrelle Ádám szerk.). Budapest, 2011. Országos Tudományos Diákköri Tanács. 25–88. o.
- [9] Magyar Ildikó: A tehetséggondozás kialakulásának kezdeti lépései a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián (1958–1960). *Hadtudományi Szemle* 3. évfolyam 4. szám (2010), 83–91. o.
(http://epa.oszk.hu/02400/02463/00018/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2010_4_083-091.pdf)
- [10] Harai Dénes: Tudomány és biztonság: A Had- és Rendészettudományi hallgatók tudományos diákköri munkájának története. Budapest, 2011. ZMNE. 1–6. o.
(<http://hhk.uni-nke.hu/kutatas-es-tudomanyos-elet/kari-tudomanyos-diakkor/otdk-s-tortenetunk>)
- [11] Harai Dénes: A hadtudományi szekció konferenciái. In: A magyar tudományos diákköri konferenciák története (1951–2011). *Diáktudós*, különszám, (Andrelle Ádám szerk.). Budapest, 2011. Országos Tudományos Diákköri Tanács, 161–176. o.
- [12] Az Országos Tudományos Diákköri Tanács elektronikus archívuma az Országos Tudományos Diákköri Konferenciák eredményeiről, XXV–XXXII. OTDK
(<http://otdt.hu/hu/cms/otdk/orszagos-tudomanyos-diakkori-konferencia/>)